

անցնելով քննելու ու բանաձևելու իր դատաստանները կը յաւելու։

1. — « Լուսաւորութեան շաղկին մէջ հազիւ թեւակոխող մեր ազգին համար կը վախենք թէ մի դուցէ հափէն աւելի դժուար լոյս մը յանկարծակի վնասէ երկարատեւ մութին վարժուած աչքերու»։

2. — « Իրական սեռի իրաւանց խնդիրն դեռ մեր մէջ կիզիչ օրուան խնդիր մը չի կրնար համարուիլ»։

3. — « Իրաւունքի մասին սխալ հասկացողութիւն մը պարտականութեան ամէն ծանօթութիւններ կրնայ մոռցնել տալ, մոռցողութիւն՝ որ աղէտաբեր կրնայ լինի մեր ազգային կեանքին համար»։

Ընդունելով հանդերձ որ կինը երբեք նրկատուելու չէ ստրուկ մը այլ մարդուն ձեռքը՝ Չօհրապ չափազանց կը զանգի կրնոյ մասնակցութիւնը ընկերային կեանքին պարզեւած ազատութեան եւ իրաւունքին, որովհետեւ կինը, կ'ըսէ ան, «օտարական է բոլորովին քաղաքակրթութեան այն հակայ չէնքին՝ որ այլ մարդն իւր արիւնջովն, իւր քրտամբը կառուցած է. բոլոր այն հրաշալի դիւտերուն մէջ զորս մարդկային հանճարը կ'արտադրէ, կինը դեռ բաժին չունի»։ Աւելին կը յանդգնի ըսել Չօհրապ. «Ընկերական կեանք մէջ կինն թշուառութեան եւ անխնայ տարր մ'է միայն եւ ոչ այլ ինչ»⁽¹³⁾։

Այս խիստ քննադատութեան դէմ ձայն բարձրացուց Բ. Յ. Պէրպէրեան, պաշտպանելու համար Տիւսարն ու Մայրապի գաղափարախօսութիւնը, ցոյց տալով կրնոյ ազնուական ու լաւ կողմերը, մօր մը քաղցր պատկերը, կնոյ բերած օժանդակութիւնը այլ մարդու քաղաքակրթական բոլոր ձեռնարկներու մէջ, թուելով մտաւորական մարդին մէջ եւս նշանաւոր հանդիսացած կինները, որոնք համաձայն իրենց սեռին փափուկ եւ չնորհալի ձիրքերուն, նպաստած են զարգացումի⁽¹⁴⁾։

Գ. Չօհրապի քննադատութիւնը կը պարունակէ անտարակոյս չափազանցութիւններ, բայց նա տեղի չի տար իր տեսակէտին մէջ եւ երկրորդ յօդուածով մը «Պա-

րոյի մը պէտք կայ»⁽¹⁵⁾, Պէրպէրեանի լուրջ ու ազնուական տեսակէտները հեղնարար առնելով կը նկատէ զայն կնամոլ մը՝ որ թոյլ տուած է իրեն կատարել նրկատ խնկարկութիւններ հաճոյ բլլալու համար կանանց սեռին։ Չօհրապի բոլոր ձիրքերը կը վերջանան հոն թէ հակափրկիստական է խօսիլ այլ մարդու եւ կնոյ հաւասարութեան վրայ, որոնք իրենց բնութեամբ եւ ձիրքերով տարբեր բլլալով, չունին միեւնոյն իրաւունքները վայելելու հասարակաց դեռին մը։

Մայրապի հեղինակուհին, սակայն, կրնոյ ազատագրութեան դատն ստանձնելով այն հետեւութիւններու յանդած չէ, ինչ որ Գ. Չօհրապ կը տեսնէ ու կը դատարկեւորէ։ Թերութիւններ, անճիշտ տեսութիւններ, վտանգաւոր բացատրութիւններ կան վեպին մէջ, որոնք կրնան սխալ մեկնուիլ. բայց Չօհրապին ըրածն ալ յայտնապէս չափազանցութիւն է։ Տիրական գաղափարը որ կը շարժէ Տիւսարը՝ եղած է աղատել կինը ստրկութեան վիճակէն, ցոյց տալ որ անոր մէջ ալ կայ անհատականութիւն մը, կնոյ բնութեան ու պաշտօնին համապատասխան դիտակից եւ պատասխանատու պահանջ մը՝ հաւատարիմ ընկերն բլլալու այլ մարդուն ընտանեկան կեանքին մէջ, պահանջելով միեւնոյն հաւատարմութիւնը նաեւ անկէ։ Կինը, ի հարկէ, բնագիտական դիտարկով աշխարհը կերպարանափոխելու դործին մէջ, գրատունները զրքերով լեցնելու ձիրքին մէջ, եւ կամ պատերազմներով երկիրներ զրաւելու շահատակութիւններու մէջ կատարած չէ այն դերը՝ զոր այլ մարդը կատարած է. բայց այս՝ մարդկային փառաքանքը չէ լոկ, որուն այնքան ուժգին շնորհ կը զարնէ Չօհրապ։ Եթէ անփոխադրելի ըստ իր կէտի է այս դեռնին վրայ այլ մարդուն տուելութիւնը, սակայն այդ իրաւունք չի տար անոր՝ որ աւելի ազատութիւն փայլէ քան կինը ամուսնական կեանքին մէջ. կրնայ անշուշտ այլ մարդը ընտանեկան կեանքէն դուրս վայելել աւելի բարձր պա-

ԳԻՒԱՆԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ

Բազրատունեան «Հայի Դիւցազն»-ի մասին

տիւներ, գլուխ անցնելով ժողովուրդներու մարջութեան, եւ բարձրանալ աւելի բարձր դիրքերու՝ քան կինը, որուն պաշտօնը գերազանցապէս ընտանիքի համար է։ Մարդկային քաղաքակրթութեան հիմը արդէն ընտանիքն է, եւ հետեւաբար գերազանցապէս կինն է պատճառը նաեւ մարդկային քաղաքակրթութեան, եւ զայն նրբացնող, կատարելագործող, ազնուացընող տարրը։ Մայրն է որ իր զգացումի ուժով, սրտի առաքինութիւններով եւ անոնց ամենափափուկ ներգործութեամբ կը նրկատալէ քաղաքակրթութեան՝ ազնիւ ու կիրթ դաստիարակութիւն տալով իր դասակներուն, եւ պատրաստելով անոնց մէջ մաքուր եւ զաղափարապաշտ ոգի մը, ու սորվեցնելով ձկալի բարիքն, եւ ազնուական գեղեցկին։ Մայրապի հեղինակուհին չի կրնար հանդուրժել որ յանուն ազատութեան այլ մարդը դրժէ իր սիրոյն, իր ընտանիքին, եւ միեւնոյն դժբախտ պարագայի մը մէջ ինկող կնոյ հանդէպ՝ դառնայ խկապէս բռնաւոր մը։ Ընտանեկան հաւատարմութեան խնդիրն մէջ է որ Տիւսար կը պահանջէ հաւատարմութիւն իրաւունքներու, ինչ որ ամենատոյգ է եւ ամենաարդար։

Հ. ՄԵՍՐՈՊ ՃԱՆԱՇԵԱՆ

(Շարունակելի)

ԱՂՈՒՈՐ ՏՈՒՆԿՍ

Իմ ազգուր տունկ, անցեալ տարի չփոքրէն Ծաղկած էիր ճիշտ այս ոսկի եղանակին. Արեւն ու ջուրը կարծես թէ ալ անգոր են քեզի տալու հոգեպարար զարգը խունկին...

Բայց կը մոռնամ որ քեզ ջրող ձեռքը հիմա Շիրիմին մէջ կեանքին յուշերը կը համրէ. Վերընծիւղած մօրս բոցոտ կուրծքին վըրայ՝ Դուն ամենէն գուցէ չքնաղն ես անոնցմէ...

Եւ այս հողին մէջ կը մեռնիս, երբոր արդէն Ունիս կարօտն ուրիշ հողի մը՝ որուն տակ Լուս կըրակի մը խորհուրդով մոխրացած են քեզ խնամող երկար մատներն այն ըսպիտակ. Բաւական չէ՞ արցունքս որ դու ծաղկիս նորէն Վերածնած անոր սրտին կարօտներէն...

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿՍԹ

(13) Երկրագուն, 1883, թ. 10, էջ 305-312:

(14) Երկրագուն, 1883, թ. 11, էջ 337-344: Ի պատասխան Չօհրապի եւ ի պաշտպանութիւն

Տիւսարի յօդուածաշարքեր ունի նաեւ Արշակունի Յովհաննէս. տես Երկրագուն 1884, թ. 1-4:

(15) Երկրագուն, 1883, թ. 12, էջ 363-368: